KIRSAL VE KENTSEL ALANLARDAKİ SOSYO-EKONOMİK DEĞİŞİME BAĞLI OLARAK TÜRKİYE YAYLALARININ FONKSİYONLARINDAKİ FARKLILAŞMA

SOMUNCU, Mehmet[*]
TÜRKİYE/ТУРЦИЯ

ÖZET

Yaylalar, göçebe ve yarı göçebelerle, köylülerin ekonomik faaliyet alanıdır. Ekonomik faaliyetin temelini ise hayvancılık oluşturur. Bunun yanında yaylalar, kasaba ve kentlerde yaşayan insanların da sosyal amaçlar için kullandıkları ya da yararlandıkları, yüksek kesimlerde bulunan geçici veya dönemlik yerleşim yerleridir. Türkiye'de, ekonomik kaynakların yetersiz olduğu köylerdeki nüfusun kentlere göçmesi ve buralardaki nüfusun göreli olarak azalması ya da sadece yaşlı nüfusun köylerde kalması, hayvancılık faaliyetlerinin, dolayısıyla yaylacılık faaliyetlerinin de gerilemesine yol açmıştır. Bunun yanında son yıllarda özellikle Karadeniz ve Akdeniz Bölgelerindeki yaylalardan, rekreasyon veya sayfiye amacıyla yararlanmanın giderek yaygınlaştığı gözlenmektedir. Ayrıca, son yıllarda turizm tüketim kalıplarındaki değişime bağlı olarak bazı yaylalar turizm merkezlerine dönüşmekte, buralara turizm yatırımları yapılmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'de Karadeniz ve Akdeniz bölgeleri başta olmak üzere bazı bölgelerde yaylaların fonksiyonu da farklılaşmaktadır. Bu, tümüyle Türkiye'deki sosyo-ekonomik değişime bağlı bir olgudur.

Anahtar Kelimeler: Sosyo-ekonomik değişim, yaylacılık, rekreasyon, sayfiye yaylası, yayla turizmi, Türkiye.

ABSTRACT

Differentiation in the Functions of Summer Pastures of Turkey Due to The Socio-Economic Change in Rural and Urban Areas

Summer pastures ("Yaylalar") are economic activity areas for nomadic and semi-nomadic people and villagers. Main economic activity carried out in summer pastures is animal husbandry. Besides, summer pastures are temporary and seasonal settlement areas settled in high places, which are used for social purposes by people living in towns and cities. Due to the facts such as migration from villages with insufficient economic resources to cities, relative decrease in

[*]Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Coğrafya Bölümü, 06100 Ankara/TÜRKİYE. **e-posta:** somuncu@humanity.ankara.edu.tr

the population of such villages and villages composed of only the old population who do not migrate have resulted in the deterioration of animal husbandry and, in turn, pastoralism activities in Turkey. Moreover, it is observed in recent years that summer pastures, particularly the ones in Mediterranean and Black Sea Region, are started to be used more and more for recreational purposes and as summer resorts. In addition, due to the changes recorded in the tourism consumption patterns, some pastures have started to turn into tourism centers and tourism investments have started to be made in such summer pastures. Therefore, differences have started to be recorded in the functions of summer pastures, particularly the ones in Mediterranean and Black Sea Region. This is a phenomenon completely depended on the socio-economic changes in Turkey.

Key Words: Socio-economic change, pastoralism, recreation, summer resort, summer pasture tourism, Turkey.

GİRİŞ

Türk insanının ekonomik ve sosyal hayatında önemli bir yere sahip bulunan yaylacılık, Türkiye'de önde gelen coğrafya olayları arasındadır. Çünkü ülkemizde yaylaların kapladığı alan ve yaylacılık faaliyetine katılan insan sayısı ile faaliyetin kendisi dikkate değer niteliktedir. Yaylacılığın esas amacı, kırsal kesim insanının, yaz döneminde hayvanlarını otlatmak ve hayvansal ürünleri üretmek için hayvanları ile birlikte yükseklerdeki dağ otlaklarına çıkmasıdır. Bunun yanında, serin ortamda bulunmak, dinlenmek vb. amaçlar da yaylacılık faaliyetinin bir başka boyutunu oluşturmaktadır.

Türkiye'deki geleneksel yaylacılık faaliyetleri son yıllarda bir değişim hatta dönüşüm içindedir. Bu değişimin iki boyutu bulunmaktadır. Bunlardan birincisi; önce kırların terk edilmesi, kasaba ve şehirlere göç ile bağlantılı olarak geleneksel yaylacılığın gerilemesi; ikincisi de dinlenmek ya da serin ortamda bulunmak amacıyla yaz döneminde geçici olarak kasabalardan ve kentlerden tersine, yani yaylalara olan göçün giderek artmasıdır. Gerçi sayfiye amacıyla yaylalara gitme ülkemizde öteden beri var olan bir olgudur (Tunçdilek, 1964: 27-28; Sevgi, 1984; Alagöz, 1993: 12-13; Doğu vd., 1994: 209; Bekdemir ve Özdemir, 2002; Somuncu, 2005: 107-108). Ancak bu durum son yıllarda daha da artmış gözükmektedir. Üstelik günümüzde bazı yaylalar, ikinci konut ya da yazlık ev olarak inşa edilen meskenlerle dolmaya başlamıştır (Soykan, 1994: 303-304; Doğanay, 2001: 143; Özden vd., 2004: 305; Somuncu, 2005: 117; Somuncu ve Yılmaz, 2006: 211).

Şüphesiz ki bunun temelinde yatan husus; ülkede yaşanmakta olan ekonomik ve sosyal değişimdir. Bu değişime ilişkin temel veriler yazının ilerdeki bölümlerinde açıklanacaktır.

1. Amaç ve Kapsam

Bu makalenin amacı, Cumhuriyet'in ilk yıllarından günümüze kadar geçen dönemde, Türkiye'deki sosyo-ekonomik değişimin yaylacılık faaliyetlerine olan yansıması ve bu bağlamda yaylaların fonksiyonunda ne gibi farklılıkların meydana geldiğinin irdelenmesidir. Yazının kapsamı çerçevesinde Türkiye'deki bütün yaylaları ele alıp değerlendirme olanağı bulunmamaktadır. Ancak yaylaların fonksiyonlarındaki değişmenin yaygın olarak yaşandığı iki farklı coğrafi bölgeden, yani Karadeniz ve Akdeniz bölgelerinden örnekler verilecektir.

2. Yöntem

Araştırma 1980'li yıllardan beri Türkiye dağları ve yaylalarında yaptığımız bilimsel çalışmalara dayanmaktadır. Bu çalışmaların sonuçları çeşitli dönemlerde makale ve kitap hâlinde yayımlanmıştır (Akkan vd., 1993; Doğu vd., 1993; 1994; Karadeniz ve Somuncu, 1993; Somuncu, 1989; 1990; 1994; 1997; 2005; Somuncu vd., 1999; Somuncu ve İnci, 2004; Somuncu ve Yılmaz, 2006). İnceleme, gözlem, anket ve görüşme gibi yöntem ve tekniklerin uygulandığı bu araştırmalardan elde edilen veriler değerlendirilerek Doğu Karadeniz Bölümü ve Akdeniz Bölgesi'ndeki yaylaların fonksiyonlarındaki değişim ortaya konmuştur.

3. Yayla ve Yaylacılık Kavramları

3.1. Yayla

Yaylaların ve yaylacılığın ülkemizde kırsal kesimin ekonomik yaşamında çok önemli bir yeri bulunmaktadır. Yaylacılık faaliyeti, göçebe ve yarı göçebelerden farklı olarak, tarımla uğraşan yerleşik köylülerin hayvancılık faaliyetlerini kapsamaktadır. Bu faaliyetlerin özelliğini ele almadan önce **"yayla"** kavramı üzerinde durmak yararlı olacaktır.

Yayla kavramı ile ilgili olarak, başta yerleşme coğrafyası alanındaki kaynaklar olmak üzere, yayla ve yaylacılık konusundaki çeşitli eserlerde tanımlar yer almaktadır. Bu tanımların benzer yönleri bulunmakla birlikte, kapsam bakımından kısmen ayrılan taraflarının olduğunu da belirtmek gerekir (Alagöz, 1941: 150-152; 1993: 1-4; Hütteroth, 1959: 42-44; Tunçdilek, 1964: 16; 1967: 137; Tanoğlu, 1954: 15; 1966: 243; Sözer, 1972: 35; 1990: 1; Bates, 1973: 19; Emiroğlu, 1977: 9, 17; Ögel, 1985: 23; İzbırak, 1992: 340;Yücel, 1995: 452).

Alagöz, **"Yayla"** teriminin eski Türkçe'de yaz mevsimi anlamına gelen **"Yay"** kökü ile hayvanları açıkta ve dağınık olarak otlatmak anlamını da ifade eden **"yaymak"** mastarından çıktığını belirterek, yayla ve yaylacılık kavramlarını geniş kapsamlı olarak irdelemektedir. Ayrıca bu konuda farklı araştırıcıların yaptıkları tanımlara atıfta bulunarak konuyu örneklerle açıklamaktadır (Alagöz, 1941: 150-152; 1993: 1-4).

Tunçdilek, değişik fonksiyonlarına vurgu yaparak yaylayı: "*Yılın belirli bir süresi içinde hayvan otlatmak, ziraat yapmak, ve geçimin sağlanmasında menfaat temin eden her türlü işte çalışmak, hatta dinlenmek için çıkılan veya gidilen, köyün hayat sahasının dışında kalan, çok defa köyün müşterek mülkü olan, köyden ayrı ve çok zaman pek uzak olmakla beraber sosyo-ekonomik bağlarla tamamen köye bağlı bir mahal; veya köyün esas geçim sahasına ekli ikinci bir bölümü."* olarak tanımlamaktadır (Tunçdilek, 1964: 16).

Tanoğlu'nun, geniş kapsamlı bir kavram olarak belirttiği yayla ile ilgili olarak, yerleşme coğrafyası bakımından yaptığı tanım şöyledir: *"Kanaatimce bir terim olarak kullanılamayacak derecede mefhum itibarıyla fazla yüklü bulunan yayla kelimesinin morfolojik ve sayfiye manaları bir tarafa bırakılırsa yayla, yaylak, yazlak, güzle, güzlek, kışla ve kışlak terimlerinin yerleşme coğrafyasındaki manaları fazla tereddüde yer bırakmayacak derecede açıktır. Bunlar, bütün Akdeniz bölgesinde beşer tarihinin en eski zamanlarından beri cari olan belki de Pierre Deffontaines'in düşündüğü gibi ilk zamanlarda yabani hayvanların peşinde başlayıp sonraları ehlileştirilen hayvanların peşinde devam eden ve bugün de bu bölgede bilhassa Anadolu'da çok yaygın bulunan ve halen bazen bütün bir köy halkını, köy sakinlerinden yalınız bir kısmını (kadın, çocuk ve çobanları), bazen da köyün yalınız çobanlarını içine alan dağ ile ova tezadının yarattığı ve mevsimlerin ayarladığı ritmik hareketlerin, "çöl hudutlarındaki step sahalarında hakiki çoban göçebelerin daha ziyade ufki istikametlerde vaki olan göçlerden farklı olarak daha ziyade şakuli istikametlerdeki göç hareketlerinin" (transhumance) mevsimlik konak yerleri ve binaenaleyh, hakiki manasında oturaklı çiftçilerin kır yerleşmeleri (habitat rural) ile karıştırılması doğru olmayan ekonominin ağırlık merkezi hayvancılık yahut ziraate kaydığına göre çoban-çiftçi veya çiftçi-çoban olarak adlandırabileceğimiz yarı göçebelerin eğreti yerleşmeleridir."* (Tanoğlu, 1966: 243).

Emiroğlu da "yayla" kavramını geniş çerçevede ele almakta ve yaylanın ne olduğu konusunda şu bilgiyi vermektedir: *"Yayla, yerleşme coğrafyası terimi olarak çoğu kez geçici bir yerleşme yerini anlatır. Yaylalar yaz mevsiminde en sıcak aylarda çıkılan ve geçici olarak yerleşik hale getirilen mahallerdir. Yaylalar genellikle geçici bir yerleşme yeri olmaları yanında, insanların bir süre ekonomik faaliyette bulundukları mahallerdir. Yaylalar, göçebelerin, yarı göçebelerin, yaylacı ve yarı yaylacıların geçim alanları olmalarından başka, kasaba ve kent halkının da çeşitli yönlerden ilgilendikleri alanlardır."* (Emiroğlu, 1977: 17). Bu yaklaşım, yaylanın geçici bir yerleşim yeri olduğunu vurgulamakta, ancak ekonomik ve sosyal bakımdan daha geniş olarak düşünülmesi gereken bir yer olduğunu göstermektedir.

Yücel'in ise, yerleşme coğrafyası açısından yayla tanımı şu şekildedir: *"Coğrafyacıların, bir topoğrafya şekli olan platoları; halkımızın kâh ormanın tabii üst sınırı yukarısındaki Alp çayırları kuşağını, serin yerleri; kâh Alpin kuşağa komşu ormanlık sahada yer yer, yazın yeşilliğini muhafaza eden*

*otlakları anlatmak için kullandığı "yayla" tabirine açıklık kazandırmak lazım gelir. Sürülerin yayıldığı "yaylak"lardan ayırt edilmesi gereken "yayla", çoban ve hayvan sahiplerinin davar ve sığırlarına taze ot yedirebilmek için yazın dağların orman üst sınırı yukarısındaki zirvelerine çekilmiş baharı yakalayabildikleri Alp çayırları kuşağının uygun bir köşesine kurdukları çadır veya taşla inşa edilmiş meskenlerden müteşekkil yerleşmelerin adıdır." (*Yücel, 1995: 452). Bu tanımda dikkati çeken nokta, Yücel'in "yayla" ve "yaylak" kavramlarını birbirinden ayırmasıdır. Nitekim aynı konuda Alagöz de Yücel ile benzer düşünceyi taşımaktadır (Alagöz, 1941: 151; 1993: 3).

Buna karşılık Tunçdilek bu görüşün aksine; "yayla", "yaylak", "yazlak" gibi terimlerin aynı anlama geldiklerini belirterek, konu ile ilgili olarak şu bilgiyi vermektedir: *"Yaylalar memleketin muhtelif bölümlerinde birbirinden çok farklı birtakım isimlerle anılmaktadırlar. Meselâ: «yayla, yaylak, yazlak» gibi… Bu terimler ve ihtiva ettikleri şekiller arasında yapı ve fonksiyon bakımından belirli bir fark mevcut değildir. Terimler ne kadar değişik olursa olsun, hepsi de yayladan farklı şekiller değillerdir."* (Tunçdilek, 1967: 138).

Aynı konuda Ögel, **Türk Kültür Tarihine Giriş** adlı eserinde "yaylak" ve "yayla" kavramlarını tarihî açıdan irdelemektedir ve görüşleri şöyledir: *"Türkçede* **yaylak** *veya* **yayla** *denince ilk hatıra gelen şey, hayvanların otlatıldığı yüksek yerler ve dağlar hatıra gelir. Aslında ise, yaylak sözü,* **kışlak** *deyiminin bir karşılığıdır. Yani,* ***'yazın oturulan yer'*** *mânâsına gelir. Burada, eski Türkçedeki* **ya** *ve* **yay** *sözlerinin değişmelerini anlatacak değiliz. Bu sebepledir ki, eski Anadolu metinlerinde,* **yay evi, yazla evi, yaz evi** *gibi, aynı kökten gelen değişik deyişlere rastlanır. Eski* ***Orhun Yazıtlarında*** *da* **yaylag***, "yayla, yazın oturulan yer" mânâsına gelirdi.* **Yayladım, yaylayur, yaylayurmen** *gibi,* ***'yaylaya çıkmak, yazlığa gitmek ve yazlamak.'*** *anlayışları ile ilgili eski fiil köklerine de rastlıyoruz."* (Ögel, 1985: 23).

Aynı konuya devamla; "…. **'Otlak'** *olarak '***y****aylak'*: *Böyle bir başlık koymağa hiç lüzum yoktu. Ancak bu konuda da, bizim bazı görüşlerimiz vardır. Bunun için de görüşlerimizi, böyle bir başlık altında toplamağı lüzumlu gördük. Aslında yaylanın önem kazanmasının tek sebebi,* **'hayvan otlağı'** *olmasından ileri gelir. Burada, 'yayla' ile 'mer'a' arasındaki farka da temas etmek lâzımdır.* ***'Yayla'****, baharda başlayan, mevsimlik bir otlaktır."* (Ögel, 1985: 25).

Alagöz ve Yücel, **"yayla"** ve **"yaylak"** kavramlarının aynı şey olmadıklarını belirtmelerine karşılık, Tunçdilek ve Ögel'in tanımlarında bu terimler arasında kesin bir sınır çizilmiş değildir.

4342 Sayılı Mera Kanunu'nda ise yaylak: *"Çiftçilerin hayvanları ile birlikte yaz mevsimini geçirmeleri, hayvanlarını otlatmaları ve otundan yararlanmaları için tahsis edilen veya kadimden beri bu amaçla kullanılan yer."* olarak tanımlanmaktadır (Cin ve Surlu, 2000: 182).

Sözer'in "yayla" kavramına yaklaşımı şu şekildedir: "*Bilindiği gibi, dilimizdeki yayla sözcüğü, her şeyden önce, yazın çıkılıp yerleşilen yüksek ve serin yer, bir köy-altı yerleşme şekli, yaz mevsimi boyunca ahır hayvanlarını beslemek ve nâdir olarak da tarımsal faaliyetlerde bulunmak için yararlanılan bir yaşama alanı anlamına gelir. Bununla birlikte, ayni sözcüğün farklı anlamlarda kullanıldığı da bilinmektedir: yayla, şehir veya alçak bölge sâkinlerinin –iktisadî bir fonksiyona sahip olmadan– dağda veya ormanda yazın ikamet ettiği çadır veya ev grupları anlamını taşıyabilir. Normal bir köy, münferit bir çiftlik veya çobanların güttüğü küçükbaş hayvan sürüleri için yazlık bir otlak anlamına da gelebilir. Bütün bu açıklamalar, yayla'nın çok değişik amaçlarla kullanılan ve fakat yine de ortak özellikler taşıyan yazlık bir ikametgâh, bir mer'a alanı olduğunu göstermektedir.*" (Sözer, 1990: 1).

"Yayla" ile ilgili olarak yapılan bu geniş kapsamlı tanımlardan çıkarılacak genel sonuç şudur: Yayla, göçebe ve yarı göçebelerle, köylerin ekonomik faaliyet alanıdır. Bu ekonomik faaliyetlerde hayvancılık önde gelmekle birlikte, tarımsal faaliyetler de yapılabilmektedir. Bunun yanında yaylalar, kasaba ve şehirlerde yaşayan insanların da sosyal amaçlar için kullandıkları ya da yararlandıkları, çıkılan veya gidilen yerdir (Somuncu, 2005: 24).

3.2. Yaylacılık

Yaylacılık, büyük ölçüde hayvancılığa dayalı mevsimlik bir hareket olup, yaz mevsiminde insanların hayvanlarıyla birlikte yayla adı verilen geçici yerleşmelere göçmelerini, orada bir süre kalmalarını ve ekonomik faaliyetlerde bulunmalarını kapsamaktadır. Yaylacılık, tümüyle yerleşik insan gruplarının, yani yaylacı köylülerin gerçekleştirdikleri mevsimlik bir faaliyettir. Bu nedenle, yerleşiklerin yaylacılık faaliyetleri, saban (tarım) kültürünü destekleyen bir görünüm içindedir. Yaylacılık, tarımın yanı sıra hayvancılık yapan insan gruplarına, sürülerin daha iyi beslenebilmesi, daha iyi ürün vermesi ve daha çok sayıda hayvan besleyebilme olanağını sağlar. Yaylacılıkta hayvanların bakımı, yazın otlaklarda otlatma, kışın ise ahırlarda barındırma biçiminde yapılır. Yaylacı köylülerin, köydeki evlerine karşılık yaylalarda da sabit meskenleri olabilmektedir. **Sonuç olarak** yaylacılıkta, yerleşik bir hayat tarzı söz konusudur. Tarımın yanı sıra yaylada hayvancılık, ekip biçme, bitki ve ağaç yetiştirme, el sanatları ve diğer işler yapılabilmektedir (Emiroğlu, 1977: 19; Kutlu, 1987: 24).

Yaylalar sadece yerleşik insan gruplarının ekonomik faaliyet alanı olmayıp aynı zamanda yarı göçebe ve göçebelerin de ekonomik amaçla yararlandıkları otlak alanlarıdır. Ancak yarı göçebe, göçebe ve yerleşik köylülerin yaylacılık faaliyetleri aynı özelliklere sahip olmayıp farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıkları şu şekilde özetlemek mümkündür:

- Göçebelikte çok geniş alanlarda sürdürülen yaylacılık faaliyeti, yarı göçebelik ve yaylacılıkta daha dar alanlarda gerçekleştirilmektedir.

- Yarı göçebelerin ve yaylacı köylülerin yaylaya göçlerinde, göç süresi ve göç yolları göçebeliğe oranla daha kısadır.
- Göçebe ve yarı göçebelerin yaylada kalış süreleri, yaylacı köylülerin yaylada kalış sürelerinden daha fazladır.
- Göçebelerin sık değişen, sabit ve belirli olmayan yaylalarına karşılık, yarı göçebelerin kimi zaman belirli, kimi zaman belirsiz, yaylacı köylülerin ise, çoğunlukla köy yakınlarında ve belirli yaylaları bulunmaktadır.
- Göçebelerin tek mesken türü çadırdır. Yayla ve kışlakta çadırda barınılır. Yarı göçebelikte köylerdeki konutlara karşılık, yaylada çadırlarda barınılmaktadır. Benzer durum yaylacı köyler için de geçerlidir. Ancak yaylacı köylülerin, çoğunlukla köylerdeki konutlarının yanısıra yaylada da konutları olabilmektedir.
- Göçebelikte ve yarı göçebelikte, yaylada yerleşme süresi içinde sadece hayvancılıkla ilgili faaliyetler söz konusu olduğu hâlde, yaylacı köylüler hayvancılığın yanı sıra yaylada diğer tarımsal faaliyetleri de yapabilmektedirler.
- Göçebelikte ve yarı göçebelikte çoğunlukla küçükbaş hayvancılık yapılmasına karşılık, yaylacılıkta büyükbaş hayvancılık da yapılmaktadır.
- Göçebelerin yaylalarında görülmeyen hayvan barınaklarına yerleşiklerin yaylalarında rastlanabilmektedir.
- Yaylacılıkta köy ekonomisinin temelini hayvancılıktan çok tarım oluşturduğu için, yaylalar geçimi tamamlayıcı bir alan olarak kabul edilmektedir. Göçebelik ve yarı göçebelikte ise durum tam tersidir; ekonomileri tümüyle hayvancılığa dayalı bu gruplar için yaylalar tamamlayıcı bir alan olmaktan çok, gerçek geçim alanlarıdır (Kutlu, 1990: 201).

3.3. Yaylaların Rekreasyon Amaçlı Kullanımı (Sayfiye Yaylacılığı)

Yaylacılık, geleneksel bir temele dayalı olan hayvancılığın, ülkemizde sürdürülen en yaygın tipidir. Temeli hayvancılık ekonomisine dayalı bir faaliyet olmasına rağmen, yaylacılığın bir de sosyal boyutu bulunmaktadır. Bu da, sıcak yaz aylarında özellikle kasaba ve şehirlerde yaşayan insanların serin yerde bulunma, dinlenme amacıyla yaylaya çıkmalarıdır ki, bu faaliyet **"rekreasyon amaçlı yaylacılık"** (Soykan, 1994; Doğanay, 1997: 276; Doğaner, 2001: 204) ya da **"sayfiye yaylacılığı"** (Alagöz, 1993: 43; Tunçel vd., 2004: 63) olarak nitelendirilmektedir. Bu amaçla kullanılan yaylalara da **"sayfiye"**, **"sayfiye yeri"** veya **"sayfiye yaylası"** denilmektedir (Tanoğlu, 1966: 243; Tunçdilek, 1967: 147; Emiroğlu, 1977: 17; Alagöz, 1993: 13; Yücel, 1995: 452; Doğanay, 1997: 273; Özgür, 2000: 105). Alagöz, bu tip yaylacılık faaliyetini **"şehir yaylacılığı (sayfiyecilik)"** olarak da adlandırmaktadır (Alagöz, 1993: 12-13).

Rekreasyon, yenilenme veya yeniden yapılanma anlamına gelen Latince **"recreatio"** sözcüğünden gelmektedir. Türkçe karşılığı yaygın bir şekilde **"boş zamanları değerlendirme"** olarak kullanılmaktadır. Bu ise, bireylerin ya da

toplumsal kümelerin boş zamanlarında gönüllü olarak yaptıkları dinlendirici ve eğlendirici etkinlikler anlamını taşımaktadır (Karaküçük, 1995: 45).

"Rekreasyon" kavramı, 20. yüzyıl boyunca araştırıcılar ve filozoflar tarafından tartışılmış ancak ileri sürülen tanımlardan hiçbiri çoğunluk tarafından benimsenmemiştir (Karaküçük, 1995: 45-48; Özgüç, 1998: 3). Bununla birlikte, uygulamada **"rekreasyon"** gözle görülebilir çok çeşitli arazi kullanılış şekillerini ve yine çok sayıda faaliyet gruplarını kapsamaktadır. Dar anlamda düşünülmemesi gereken rekreasyon; turizm, boş zaman veya serbest zaman, spor, oyun ve bir ölçüde kültürle iç içe geçmiştir. Rekreasyon, farklı lokasyonlarda farklı doyumlar sağlayan, farklı katılımcıların farklı kaynakların kullanımına talep gösterdiği on binlerce farklı olgudur (Özgüç, 1998: 3).

Rekreasyonda alansal farklılıklar önem taşımaktadır. Donmuş bir dağ gölü ve tropikal bir plaj rekreasyon kaynağı olabildiği gibi (Özgüç, 1998: 4), dağlık alandaki bir yayla da rekreasyon kaynağı olabilmektedir. Bu anlamda, yaz aylarında kasaba ve şehirlerde yaşayan insanların, zevk için, dinlenme amacıyla yaylalara çıkmaları, uzun süreli olarak buralarda kalmaları ve çeşitli aktivitelerde bulunmaları, rekreasyon faaliyetidir. Yaylaya çıkmaktaki amaç rekreasyon olduğu için de bu tip yaylacılığa **"rekreasyon amaçlı yaylacılık"** denilmektedir. Böylesi faaliyetlere konu olan yaylalar ise, rekreasyon amacıyla kullanılan yaylalardır (Somuncu, 2005: 27-28).

"Sayfiye" sözü (Arapça; sayfiye), **Türkçe Sözlük**'te, "yazlık", "yazlık ev" anlamındadır (Türk Dil Kurumu, 1988: 1268). İzbırak, Coğrafya Terimleri sözlüğünde Arapça "sayf" sözcüğünün "yaz" anlamına geldiğini ve uzun bir süre türlü yerlerde kullanıldığını belirterek, yazları çıkılan serin, güzel havalı dinlenme yerlerine **"sayfiye"** denildiğini ifade etmektedir (İzbırak, 1992: 275). Ancak yazar, günümüzde sayfiyenin karşılığı durumundaki yazlık sözcüğünün daha yaygın olduğunu belirterek, yazlığı da şu şekilde tanımlamaktadır: *"Yazlık… (eski kelime: Sayfiye). Yazın bunaltıcı sıcaklarını geçirmek için birkaç haftadan birkaç aya kadar çıkılan yaylalar, bağlar, bahçeler. Yazlıklarda evler vardır. Bu evlerin kimisi bir iki göz damdır, kimisi konaktır. Adanalılar Bürücek yaylalarına çıkar. Burası Adana'nın yazlığıdır."* (İzbırak, 1992: 342).

Yukarıdaki açıklamalardan şu sonuç çıkmaktadır: Yaylacılıkla ilgili olarak, rekreasyon bir aktiviteyi ifade ederken, sayfiye mekânı anlatmaktadır. Ancak günümüzde **"sayfiye yaylacılığı"** terimi de aktiviteyi ifade edecek şekilde yaygın olarak kullanılmaktadır ve yerleşmiş durumdadır (Somuncu, 2005: 28).

Türkiye'deki yaylalar ve yaylacılık faaliyetleri yukarıda anlatılanlar çerçevesinde değerlendirildiği taktirde, temeli hayvancılığa dayanan ekonomik amaçlı yaylacılık hâlen yaygın olmakla birlikte (Güner, 1996; Somuncu, 2005), özellikle Karadeniz, Akdeniz ve Ege bölgeleri başta olmak üzere ülkenin çeşitli kesimlerinde yaylalardan rekreasyon/turizm amacıyla da yararlanılmaktadır (Grötzbach, 1984: 202; Sevgi, 1984; Doğu vd., 1993: 170-171; 1994: 208-209; Somuncu, 1994; 1997; 2005: 108; Soykan, 1994; Doğanay, 2001: 134-144;

Doğaner, 2001: 204; Zaman, 2001a; 2001b; Bekdemir ve Özdemir, 2002; Karadeniz ve Somuncu, 2003: 90; Tunçel vd., 2004; Özden vd., 2004; Somuncu ve Yılmaz, 2006: 209). Özellikle son yıllarda yaylalardaki hayvancılık faaliyetlerinde bir gerileme yaşanırken, yaylalardan rekreasyon/turizm amacıyla yararlanma giderek yaygınlaşmaktadır. Şüphesiz ki bunun temelinde yatan, ülkedeki sosyal ve ekonomik değişimdir.

4. Kırsal ve Kentsel Alanlardaki Sosyo-Ekonomik Değişim

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren Türkiye'de başlayan sosyal ve ekonomik değişim, özellikle 1950'li yıllardan itibaren hızlanmıştır. Ülkede yaşanan bu değişimin farklı boyutlarını irdelemek bu yazının kapsamını aşacak niteliktedir. Ancak mevcut değişimi, konuyu ilgilendiren boyutu ile bazı göstergelerle ortaya koymak da mümkündür.

Türkiye'nin nüfus özellikleri, ülkedeki sosyo-ekonomik değişimin en önemli göstergelerinden biridir. Nitekim 1927-2000 yılları arasında Türkiye nüfusuna bakıldığında; 1927 yılında 13, 648, 200 olan nüfus, sürekli artışla 2000 yılında 67, 803, 927'e ulaşmıştır (**Şekil 1**, **bkz.:** s. 1060).

1927-2000 yılları arasındaki devrede bu büyük nüfus artışına paralel olarak yaşanan bir başka olgu da kır-kent nüfus dengesidir. Nitekim 1927 yılında Türkiye nüfusunun % 76'sı kırsal kesimde, % 24'ü kentsel alanlarda yaşamaktaydı (**Şekil 2, bkz.:** s. 1060). 2000 yılında yapılan nüfus sayımı sonuçlarına göre, bu durum neredeyse tam tersine dönmüş; nüfusun % 65'i kentlerde, % 35'i ise kırsal kesimde yaşar hâle gelmiştir (**Şekil 3**, **Bkz.:** s. 1061).

Kırsal ve kentsel nüfus oranlarındaki bu büyük değişimin temelinde yatan husus, kırdan kente göçtür. Özellikle 1950'li yıllardan itibaren hızlanan iç göç dalgası kentleşmeyi hızlandırmış, buna karşılık kırsal alanların nüfus bakımından âdeta boşalmasına yol açmıştır.

Türkiye'deki sosyo-ekonomik değişimi ifade edebilecek bir başka gösterge; çalışan nüfusun ekonomik faaliyet alanlarına dağılımıdır (**Şekil 4**, **Bkz.:** s. 1061).

1927-2000 yılları arasında, çalışan nüfusun ekonomik faaliyet alanlarına dağılımında önemli farklılıklar ortaya çıkmıştır. Türkiye nüfusunun % 76'sının kırsal kesimde yaşadığı 1927 yılında, doğal olarak çalışan nüfusun % 89'u tarım, % 6'sı sanayi ve % 5'i hizmet sektöründe faaliyet göstermekteydi (**Şekil 5**, **bkz.:** s. 1061). 2000 yılına gelindiğinde ise bu tablo büyük ölçüde değişmiştir. Nitekim kentsel nüfusun oranının % 65, kırsal nüfusun ise % 35 olduğu bu dönemde, çalışan nüfus içinde tarımda faaliyet gösterenlerin oranı % 48'e gerilemiştir. Buna karşılık sanayinin oranı % 18'e, hizmet sektörünün oranı ise % 34'e çıkmıştır (**Şekil 6**, **bkz.:** s. 1062).

Bu temel göstergeler, 1927-2000 yılları arasında ülkede yaşanan değişim konusunda ana hatlarıyla fikir vermektedir. Türkiye nüfusunun sosyal ve

ekonomik yapısındaki bu değişim, pek çok konuda olduğu gibi ekonomik bir faaliyet olan yaylacılığa da yansımıştır.

Bu yansıma iki yönlüdür. Hayvancılığa dayalı olan geleneksel yaylacılık eski önemini günden güne yitirmekte ve ekonomik amaçlı olarak yaylalara eskiye oranla daha az sayıda insan göç etmektedir. Bunun yanında, 1980'li yıllardan itibaren yaylaların rekrasyon/turizm amaçlı kullanımı yaygınlaşmaya başlamıştır (Grötzbach, 1984; Sevgi, 1984; Somuncu, 1994; 1997; Soykan, 1994: Tunçel vd., 2004).

5. Kırsal Ve Kentsel Alanlardaki Sosyo-Ekonomik Değişimin Yaylacılık Faaliyetlerine Olan Etkisi

1927'den bu yana tarımsal nüfus, oransal olarak sürekli gerilemektedir (**Şekil 4-5-6, bkz.:** s. 1041-1042) Bu gerilemede rol oynayan esas faktör, kırdan kente göçtür. Bunun yanında, tarımın yapısı da geçmişe göre çok değişmiştir. 1950'lerden itibaren tarımda makineleşme gelişmeye başlamış ve bu konuda günümüze kadar önemli mesafe katedilmiştir. Barajların çoğalmasına bağlı olarak tarımsal sulama olanakları artmıştır. Bitkisel üretimde gübre ve ilaç kullanımı yaygınlaşmıştır. En önemlisi de 1950'li yıllara kadar tarımsal faaliyetler çoğunlukla aile tüketimine yönelik olarak yapılırken, bu dönemden itibaren kır ve kent arasında ulaşım olanaklarının gelişmeye başlamasıyla birlikte kırsal kesim pazara açılmış ve köylerdeki tarımsal faaliyetler ticarileşmiştir.

Bütün bu nedenlere bağlı olarak, köylü daha çok bitkisel üretime yönelmiştir. Ayrıca son yıllarda meraya dayalı ekstansif hayvancılıktan beklenen gelirin elde edilememesi ve bu faaliyetin daha fazla insan gücüne ihtiyaç göstermesi, hayvancılığın, buna bağlı olarak yaylacılığın eski önemini yitirmesine neden olmuştur. Yaylacılık geleneği daha çok köylerdeki yaşlı nüfus tarafından, daha az sayıdaki hayvan varlığı ile, deyim yerindeyse, bir gelenek olarak sürdürülmektedir (Doğu vd. 1994: 214; Somuncu, 1997: 279; Tunçel vd., 2004: 63). Hatta pek çok dağlık yörede kimi yaylalara artık göç edilmemektedir.

Bunun yanında, son yıllarda yaylalardan yararlanma biçimi değişmeye başlamıştır. Yaylaların bulunduğu dağlık yörelerin doğal ve beşerî çekiciliklerine bağlı olarak buralara olan rekreasyon/turizm talebi artmıştır. Bu talebin ortaya çıkmasındaki temel etken ise; kentsel nüfus oranının artması, ülkede refah seviyesinin göreli olarak yükselmesi ve buna bağlı olarak iç turizmin gelişmesidir (Seckelmann, 2002: 88). Önceleri kıyı kesimlerinde yoğunlaşan rekreasyon/turizm faaliyetleri 1990'lı yıllardan itibaren turizm tüketim kalıplarındaki değişime bağlı olarak, dağlar, ormanlar, yaylalar gibi doğal çekicilikleri fazla olan alanlara yönelmeye başlamıştır. Bu yönüyle Doğu Karadeniz yaylalarından rekreasyon/turizm, Akdeniz ve Ege Bölgesi yaylalarından ise yalnızca rekreasyon amacıyla yararlanılmaktadır (Somuncu,

1994; 1997: 279-280; 2004: 310; 2005; Soykan, 1994; Özden vd., 2004; Tunçel vd., 2004;Somuncu ve Yılmaz, 2006: 209).

6. Yaylaların Fonksiyonlarındaki Farklılaşma

Şu anda Türkiye genelinde yaylalar fonksiyon bakımından bir sınıflandırmaya tâbi tutulacak olursa üç tip yayla ayırt etmek mümkündür. Bunlar;

1. Hâlen yalnızca hayvancılığa dayalı ekonomik faaliyetlerin yapıldığı yaylalar (Güner, 1996; Somuncu, 2005: 88-100),

2. Hayvancılıkla birlikte rekrerasyon/turizm amacıyla yararlanılan yaylalar (Grötzbach, 1984: 202; Sevgi, 1984; Doğu vd., 1993: 170; 1994: 209; Somuncu, 1997),

3. Sadece rekreasyon/turizm fonksiyonuna sahip yaylalar (Soykan, 1994; Somuncu ve Yılmaz, 2006: 209-210).

Yukarıda da anlatıldığı gibi yaylalar, hayvanların otlatılması ve hayvancılıkla ilgili faaliyetlerin yapıldığı yerlerdir. Ancak yaylalardan rekreasyon amacıyla da yararlanılmaktadır. Yıllardan beri varolan bu yararlanma biçiminde, günümüzde geçmişe göre farklı olan iki temel husus bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Karadeniz, Akdeniz ve Ege bölgelerinde hayvancılık yapılan yaylaların, zaman içinde sayfiye yaylalarına dönüşmesi ve bu tip yaylaların sayısının son yıllarda hayli artması; ikinci husus ise geçmişte olmayıp yine son yıllarda ortaya çıkan bir durumdur ki, o da bazı yaylaların tümüyle turizm fonksiyonu kazanmalarıdır.

Sayfiye yaylaları, Karadeniz, Akdeniz ve Ege bölgelerinin kıyı kuşağı gibi, yaz döneminin sıcak ve bunaltıcı olduğu yerlerde yaşayan insanların, bu dönemi daha serin bir ortamda geçirmek, dinlenmek için gittikleri yüksek kesimlerdeki geçici yerleşmeler olma özelliğine sahiptir. Belirtilen nedenle yaylalara giden aileler, yaz mevsimini yayladaki kendi evlerinde veya kiraladıkları yayla evlerinde geçirmektedirler. Gerçekleşen bu faaliyet ise, sayfiyeye gitme (yazlığa gitme) amacını taşıdığı için, bu amaçla kullanılan yaylalar, **"sayfiye yaylası"** olarak nitelendirilmektedir. Sayfiye olarak gidilen yaylalardaki faaliyetler, rekreasyona dayalı olduğu için, bu yaylacılık tipi **"rekreasyonel amaçlı yaylacılık"** veya **"rekreatif yaylacılık"** olarak da adlandırılmaktadır (Soykan, 1994). Ancak Karadeniz Bölgesi ile Orta ve Batı Toroslardaki bazı yaylalar, bu tip rekreasyondan farklı olarak, Türkiye'nin çeşitli yörelerinden, özellikle de büyük şehirlerden gelen yerli turistler ile yurtdışından gelen yabancı turistlerin katıldıkları rekreasyonel turizm aktivitelerine konu olmaktadır. Bu tip rekreasyon, yaz dönemini dinlenmek amacıyla kendi evinde konaklayarak geçirenlerden farklı olarak, bireysel veya grup hâlindeki turistlerin, yaylalardaki konaklama tesislerinde konaklayarak gerçekleştirdikleri ve aktif olarak katıldıkları, kampçılık, doğa yürüyüşçülüğü, kültürel geziler, fotoğraf çekme gibi aktiviteleri kapsamaktadır. Ziyaretçiler yaylalarda, konaklama, yeme içme,

taşımacılık, rehberlik vb. hizmetleri satın almaktadırlar. Dolayısıyla bu yaylalar, rekreasyon amaçlı olarak kullanılan **"sayfiye yaylası"**dan farklı olarak "r**ekreasyon/turizm**" fonksiyonu olan yaylalardır. Bu tip yaylalarda turistlere hizmet veren ulaşım, konaklama, yeme-içme vb. turistik işletmeler bulunmaktadır (Grötzbach, 1984; Somuncu, 1994; 1997; Soykan, 1994: 302; Zaman 2001b; Bekdemir ve Özdemir, 2002; Somuncu ve Yılmaz, 2006).

Geleneksel yaylacılıktan farklı olarak rekreasyon/turizm talebinin en yoğun olduğu yaylalar, Karadeniz ve Akdeniz bölgelerinde bulunmaktadır. Bu iki bölgeden Doğu Karadeniz Bölümü ve Akdeniz Bölgesi'nden de Orta Torosların Aladağlar kesimindeki yaylalardan konuya örnekler verilecektir.

6.1. Doğu Karadeniz Bölümü'nde Durum

Doğu Karadeniz Bölümü, doğal şartlar itibarıyla, engebeli bir alan olup, en yüksek noktası Rize Dağları-Kaçkar Tepesi'nde 3932 metreye ulaşan yüksek dağlık bir yöredir. Bu nedenle de geniş alanlarda otlakları oluşturan alpin çayırlara sahiptir. Arızalı ve yüksek olan bu kesimdeki köylerde tarım arazisinin darlığı nedeniyle hayvancılık önemli bir geçim kaynağı durumundadır. Bu bakımdan da yaylalar hayvancılık faaliyeti için önemini korumaktadır. Ancak yukarıda anlatılan nedenler dolayısıyla, kimi yaylalar hayvancılık faaliyetinin yanında rekreasyon amacıyla kullanılır olmuş, bazı yaylalar da günümüzde tümüyle rekreasyon/turizm fonksiyonuna sahiptir.

Doğu Karadeniz Bölümü'nde çok sayıda yayla ve mezraa olmasına karşın bunların bir bölümünde rekrasyon amaçlı yararlanma giderek önem kazanmaktadır. Doğu Karadeniz Bölümü'ndeki illerde, bu özelliğe sahip olan başlıca yaylalar şunlardır: ***ORDU:*** Çambaşı Y. (Y=Yaylası), Keyfalan Y., Turnalık Y., Ayrıca Ordu İli'nin batısında, Orta Karadeniz Bölümü'nde Perşembe Y., Argın Y. bulunmaktadır; ***GİRESUN:*** Kümbet Y., Bektaş Y., Hanalanı (Kulakkaya) Y., Evliyadüzü Y., Melikliobası Y., Anastos, Aymaç Mevk.; ***GÜMÜŞHANE:*** Zigana Y., Altıntaş Y., Soranay Y.; ***TRABZON:*** Hıdırnebi Y., Kuruçam Y., Sazalanı Y., Kadırga Y., Kiraz Y., Lapazan Y., Düzköy (Haçkaobası) Y., Kulindağı Y., Maura Y., Şolma Y. (Turizm Merkezi), Sis Dağı Y., Erikbeli Y. (Turizm Merkezi), Karadağ Y. (Turizm Merkezi), Çakırgöl Y., Sultanmurat Y., Kasapoğlu Y., Şıkkıranı Y., Hırsafa Y., Beypınarı Y., Güzelyayla, Demirkapı Y., Camiboğazı Y., Ortaoba Y.; ***BAYBURT:*** Günbuldu Y., Soğanlı Y., Kop Dağı; ***RİZE:*** Ayder Y., Yukarı Kavran Y., Aşağı Ceymakçur Y., Yukarı Ceymakçur Y., Elevit Y. (Yaylaköy), Pokut Y., Samistal Y., Amlakit Y., Apivanak Y., Anzer Y. (Ballıköy), Ortasırt Y., Çağırankaya Y., Avucur Y., Palovit Y., Trovit Y., Çiçekli Y., Palakçur Y., Cimil Y. Çağırankaya Y., Çermeç Y., Hazindak Y., Kaçkar Y., Karmik Y., Kito Y., Komati Y., Marsilavat Y., Orta (Varşamba) Y., Ortayayla, Ovit Y., Sırtyayla; ***ARTVİN:*** Kafkasör Y., Bilbilan Y., Şavşat-Karagöl, Borçka-Karagöl (Somuncu, 1997: 280; Somuncu ve Yılmaz, 2006: 211).

Söz konusu yaylalarda ve idari olarak köy, ancak fonksiyon olarak yayla niteliği olan bazı yerleşmeler (Somuncu, 1997: 281), yaylacılık döneminde

sadece hayvancılık faaliyetlerini sürdürmek için değil, rekreasyon amacıyla da gidilen yaylalardır. Bu yaylaların bir bölümünde halen geleneksel yaylacılık sürdürülmektedir. Bunun yanında hayvanı olmayıp, kasabalarda ve şehirlerde yaşayan insanlar sadece yaz döneminde dinlenmek amacıyla bu yaylalara gitmektedirler. Bu insanların çoğunluğu, eskiden köylerde oturup yaylalarda evi olan yeni şehirlilerdir.

Şehirlere ve kasabalara yakın olan, ulaşımı kolay yaylalar, buralardaki bir kısım nüfusun yaz aylarını geçirmek için tercih ettikleri yerlerdir. Bu nedenle yaylaların çoğunda, son yıllarda geleneksel yayla konutlarının dışında, ikinci ev niteliğine sahip evlerin yapımı artmıştır (Somuncu, 1997: 282; Özden vd., 2004). Bu evlerde daha çok, Doğu Karadeniz Bölümü'nün büyük yerleşim yerlerinde, özellikle şehirlerde yaşayanlar tatillerini geçirmektedirler. Bunun yanında yöre halkından olup İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük şehirlerde yaşayan aileler de buralara yazlık konutlar yaparak tatillerini geçirmeyi tercih etmektedirler. Son yıllarda Doğu Karadeniz Bölümü'ne olan ilginin artmasına bağlı olarak gerek bu tür konutların yapımında gerekse burada tatillerini geçiren insan sayısında belirgin bir artış vardır. Zira yaylalarda nüfusun yaz aylarında giderek kalabalıklaşması bunun en somut göstergesidir.

Yaz aylarında pazarların kurulduğu, şenliklerin yapıldığı, rekreasyon amacıyla yararlanılan yaylalarda nüfus hayli artmakta olup, binlerce kişiye ulaşmakta ve buralar âdeta bir kasaba özelliği göstermektedir. Ordu-Çambaşı Yaylası, Giresun-Kümbet Yaylası, Bektaş Yaylası, Trabzon-Kadırga Yaylası, Rize-Ayder Yaylası gibi popüler yaylalar bu özelliğe sahiptir.

Rekreasyon/turizm aktivitesinin olduğu yaylalarda ulaşım şartları, diğer yaylalara göre daha iyi durumdadır. Hatta bazı yaylaları aşağı kesimdeki kasaba ve şehirlere muntazam asfalt yollar bağlamaktadır. Yaz aylarında kasaba ve şehirlerle yaylalar arasında minibüsler çalışmaktadır. Elektrik, su, telefon gibi altyapıya sahip kimi yaylalarda bunun yanısıra, otel veya pansiyon gibi konaklama tesisleri, günlük ihtiyaçları giderecek ölçüde bakkal, manav, kasap, fırın, lokanta, kahvehane, PTT gibi hizmet birimleri bulunmaktadır. Bu tür yaylalar yaz aylarında çevresindeki başka yaylaların da merkezi durumundadır. Örneğin, Rize-Ayder Yaylası, daha yüksek kesimlerdeki Kavran yaylası, Ceymakçur Yaylası, Palakçur Yaylası, Avucur Yaylası gibi yaylaların merkezi özelliğine sahiptir (Somuncu, 1994: 264). Keza, Trabzon Erikbeli Yaylası, Kadırga, Çatmaobası, Sazalanı ve Zigana, Ken yaylalarına giden yolların birleştiği kavşaktadır. Çevredeki yaylalarda kalanlar daha alçak kesimlerdeki yerleşmelerden ya da kıyıdan buraya dek olan ulaşım imkânından yararlandıkları gibi gıda maddesi vb. ihtiyaçları da karşılayabilmektedirler. Giresun Bektaş Yaylası benzer özelliklere sahiptir. Yaylada pazar günleri kurulan pazarda, çevre yaylalardan ve köylerden gelenler alışveriş yapmaktadırlar. Bu örnekleri başka yaylalar için de çoğaltmak mümkündür.

Bazı yaylalar ise bütünüyle turizm fonksiyonuna sahiptir. Bunların içinde Ayder Yaylası (Rize), sahip olduğu özellikleri nedeniyle sadece Karadeniz

Bölgesi için değil, Türkiye genelinde iç ve dış turizm bakımından örnek teşkil eden ve sadece turizm fonksiyonuna sahip olan bir yayladır.

Ayder Yaylası, Karadeniz Bölgesi'nde turizmin ilk başladığı yayla niteliğine sahiptir (Somuncu, 1994: 266; Somuncu ve Yılmaz, 2006: 210). Çünkü çok yüksek olmayan bir konumdaki Ayder Yaylası (1200 m), doğal güzellikleri, geleneksel mimari özelliklere sahip ahşap konutları ve kaplıcası ile çekici bir alandır. Bu niteliklere sahip olan yayla, Bakanlar Kurulu Kararı ile 1987 yılında *"Turizm Merkezi"* ilan edilmiştir. Ayrıca yayla, Kaçkar Dağı Millî Parkı sınırları içindedir.

Turizm merkezi özelliğine sahip Ayder Yaylası, ildeki ve bölgedeki diğer yaylalardan farklılıklar göstermektedir. Her şeyden önce, kıyı kuşağından itibaren yaylaya kadar asfalt yolun varlığı nedeniyle, ulaşım kolay ve rahattır. Yaylada 785 yatak kapasitesine sahip 28 adet pansiyon ve otel yer almaktadır. Rize ilinde 6 turizm işletmesi belgeli konaklama tesisinin dışında, belediye işletme belgeli toplam 73 adet tesis bulunmakta olup bunun da 35 tanesi Çamlıhemşin ilçesinde yer almaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2003). Sözü edilen konaklama işletmelerinin 28'inin Ayder Yaylası'nda olması, yaylanın konaklama olanakları bakımından önemini açıkça göstermektedir (Çamlıhemşin Kaymakamlığı'ndan alınan yazılı bilgi, Temmuz 2005). Bunun yanında, lokantalar, kır kahveleri, zorunlu ihtiyaçların sağlanabileceği bakkal, manav, fırın, kasap vb. alışveriş birimleri ve iletişim için internet cafe dâhil bulunmaktadır. Ayder Yaylası sadece burada konaklayanlar için değil, yakın çevresindeki ve daha yüksek kesimlerdeki çok sayıda yayla için ulaşım, çeşitli ihtiyaçların karşılanması vb. konularda adeta bir merkez durumundadır (Ayder Yaylası hakkında geniş bilgi için **bkz.:** Somuncu, 1994, 1997; Somuncu ve Yılmaz, 2006).

6.2. Akdeniz Bölgesi'nde Durum

Karadeniz Bölgesi'nde olduğu gibi Akdeniz Bölgesi'ndeki yaylacılık da, yalnızca hayvancılığa yönelik olmayıp, yaylaların bir bölümünden rekreasyon amacıyla da yararlanılmaktadır. Akdeniz Bölgesi yaylalarının sayfiye ya da yazlık olarak kullanılması, aşağıda değinileceği gibi 1950'lerden sonra yaygınlaşmaya başlamıştır. Günümüzde ise bu amaçla kullanılan yayla ve bu yaylalara rekreasyon amacıyla giden insan sayısı eskiye oranla çok daha fazladır.

Konuya, Adana ilinin kuzeyindeki Orta Torosların Aladağlar bölümündeki yaylalardan örnekler verilecektir.

Aladağlar, Kayseri, Niğde ve Adana illerinin sınırları içinde bulunmakta olup, dağlık alanda, bu illerden Kayseri'ye ait 70, Niğde'ye ait 67 ve Adana'ya ait 59 yayla olmak üzere toplam 196 yayla bulunmaktadır (Somuncu, 2005: 88). Adana ilinin yaylaları, dağlık alanın güney yüzündeki Akdeniz Bölgesi kesiminde yer almakta olup, bu yaylalar fonksiyon bakımından Kayseri ve Niğde illerinin yaylalarına göre farklı özelliklere sahiptir. Çünkü Kayseri ilinin

1, Niğde ilinin 2 yaylasında hayvancılıkla birlikte rekreasyon/turizm fonksiyonu hâkimken, Adana ilinin 59 yaylasının 25 tanesinden hayvancılık ve tarımsal faaliyetlerin yanında rekreasyon amacıyla da yararlanılmaktadır (Somuncu, 2005: 104). Bazıları doğrudan sayfiye, bazıları ise hayvancılık ve tarımla birlikte sayfiye amacıyla kullanılan yaylalar şunlardır: Acıman Y., Ayvatepe Y., Eğnigözü Y., Aşağızambil Y., Yukarızambil Y., Uzunalan Y., Kuyualanı Y., Bağcağız Y., Kızılgedik Y., Acıkise Y., Başpınar Y., Kosurga Y., Yukarıtekir Y., Çevirmen Y., Masiret Y., Değirmencik Y., Kuyutepe Y., Meydan Y., Alakise Y., Tereli Y., Sarıbüget Y., Söğütyayla, Kaltak Y., Eğrice Y. ve Kızıldağ Yaylası.

Bu yaylaların ait olduğu köy ve kasabaların halkı, geçmişte bir yandan hayvancılıkla uğraşırken, bir yandan da yaz mevsimini serin bir ortamda geçirmekteydi. Ancak zaman içinde, özellikle de 1950'lerden itibaren Adana yöresinde başlayan ekonomik ve sosyal değişim sonucunda, yaylaların kullanım biçimi değişikliğe uğramıştır. Bu değişimin başlıca nedenleri şunlardır:

Değişimin birinci nedeni, geleneksel yaylacılığın gerilemesidir. Tarımda makineleşmeye bağlı olarak, tarım arazilerinin önce Çukurova'da, zaman içinde yüksek kesimlerdeki köylerde otlaklar aleyhine gelişmesi, yörede hayvancılığın gerilemesine neden olan başlıca etkenlerden biridir (Göney, 1976: 132; Kara, 1977: 174). Ortaya çıkan bu durum karşısında, hayvancılıkla uğraşanlar ya bu işi tümüyle bırakmışlar ya da hayvan sayılarını azaltmışlardır. Bu da geleneksel yaylacılığın gerilemesine yol açmıştır.

İkinci neden ise geleneksel yaylacılığın yerini sayfiye yaylacılığının almaya başlamasıdır. 1950 sonrasında Çukurova'da tarımdaki ilerlemeler ve endüstrideki gelişmeler sonucu, bugünkü yaylalarda hayvancılık yapan nüfusun bir kısmı, başta Adana şehri olmak üzere, ova kesimindeki büyük yerleşmelere göç etmişlerdir (Göney, 1976: 99-102; Kara, 1977: 179; 1990: 198, 207). Buna bağlı olarak da 1950 öncesinde temeli hayvancılığa dayalı olan yaylacılığın niteliği, günden güne değişmeye başlamıştır. Dağlık alandaki köylerden ve kasabalardan ovaya göç eden aileler, eski alışkanlıklarından vazgeçmeyerek yaz mevsimini yaylalarında geçirmeye devam etmişlerdir. Ancak bu kez hayvancılık için değil, yazı daha serin ve hoş bir ortamda geçirmek, dinlenmek için yani, sayfiye amacıyla yaylalara gitmeye başlamışlardır.

Bu faaliyete katılan insan sayısı günümüzde giderek artmaktadır. Sözü edilen aileler, yaz döneminde ya eski yayla evlerine veya kendi arazilerine yaptırdıkları yeni evlere göçmektedirler. Zaman içinde bu grubu, şehirde oturup, yukarı kesimdeki yaylalarla herhangi bir ilişkisi olmayan insanlar takip etmiştir. Bunların bir kısmı yaylalardan arazi alarak ev yaptırmakta, bir kısmı ev kiralamakta, bazı aileler ise yakınlarının yanında misafir olarak kalmaktadırlar (Somuncu, 2005: 108). Dolayısıyla günümüzde, Adana'nın Aladağlar'daki 25 yaylası, farklı amaçlar için köylerden, kasaba ve şehirlerden gelen insanların buluştuğu alanlar halini almıştır. Yaylalarda hayvancılık ve tarıma dayalı

ekonomik faaliyetlerini sürdüren yöre insanı, bu faaliyetlere hâlen devam etmektedir. Bunun yanında şehirliler ise aynı alana ekonomik faaliyet için değil, sayfiye, yani yazlık olarak gitmektedir.

Yaylacılık döneminde Adana, İmamoğlu, Ceyhan, Kozan gibi şehir ve kasabalardan büyük bir nüfus kitlesi yaylalara göç etmektedir. Kimi yaylalarda ova kesiminden gelen nüfus çoğunluğu oluşturmaktadır. Başpınar, Meydan ve Kızıldağ yaylaları, yaylacılık döneminde Karadeniz Bölgesi yaylalarında olduğu gibi, adeta birer kasaba halini almaktadır (Bu yaylalar konusunda ayrıntılı bilgi için **bkz.:** Somuncu, 2005: 113-117).

Aladağlar'ın güney kesimindeki yaylaların sayfiye amacıyla tercih edilmesinin nedenleri ise şunlardır: Yaylaların yükseltisi belirleyici bir faktör durumundadır. Çukurova ve buradan birkaç yüz metre daha yüksek alanlarda yaşayan aileler için 1000 m ve biraz üstündeki yükseltide yer alan yaylalar, coğrafi bakımdan ideal bir konuma sahiptir. Örneğin, Adana veya Ceyhan'da yaşayan birisi için, yaz döneminde buraların aşırı sıcak ve nemli havası göz önüne alındığında, 1000 metre yükseklikteki yaylalar, böyle bir dönemi serin ve hoş bir ortamda geçirmek için uygun alanlardır.

Adana'da ortalama sıcaklık temmuzda 27.8ºC, ağustosta ise 28.1ºC'dir. Aynı aylarda ortalama yüksek sıcaklıklar 31.0ºC'dir. Ortalama bağıl nem ise bu aylarda % 68'dir. Dolayısıyla, böyle bir ortamla, buradan 1000 metre yüksekteki yaylalar arasında ortam bakımından büyük bir tezat bulunmaktadır. Bu açıdan, Adana bölümünde sayfiye amaçlı kullanılan yaylaların yükseltilerine bakıldığında 12 yaylanın 850-1000 arasında, 11 yaylanın 1001-1500 m arasında yer aldığı görülür. 1600 metredeki Kızıldağ ve 1950 metredeki Acıman yaylaları ayrı tutulacak olursa, Aladağlar'ın güneyindeki 23 sayfiye yaylasının yükseltisi 1500 metrenin üstüne çıkmamaktadır.

Yerleşim yerleri ve yaylalar arasında düzenli yolun sağladığı ulaşım kolaylığı, yaylaların sayfiye amaçlı kullanımındaki olumlu bir etkendir. Bunun yanında, yaylaların mesafesinin sürekli yaşanan yere uzak olmayışı bir başka olumlu etkendir. Yöre insanı için bu mesafenin 100 kilometreyi geçmemesi, tercih edilen bir durumdur. Çünkü, ailesi yaz döneminde yaylada oturan ve kasabada, şehirde çalışan insanlar, hafta sonları hatta kimi zaman günübirlik yaylaya gidip gelmektedirler. Bunlar hafta başında ya da ertesi gün işlerine dönmek durumundadırlar. Dolayısıyla yayla ile iş yeri arasındaki mesafenin fazla uzak olmaması gerekmektedir. Bütün bu faktörler, Aladağlar'ın güney yamaçlarında bulunan, çoğunluğu 1000 metre civarında olan yaylaların sayfiye amacıyla tercih edilmesinde önemli rol oynamaktadır.

SONUÇ

Türkiye'de Cumhuriyet'in ilk yıllarında başlayan sosyal ve ekonomik değişim, 1950'li yıllardan itibaren daha da hızlanmıştır. Söz konusu dönemden itibaren bir yandan kırsal kesimden kentlere yoğun göç yaşanırken bir yandan

da kırsal alanlarda tarımın yapısında önemli değişiklikler meydana gelmeye başlamıştır. Tarımdaki modernizasyon, bitkisel üretimin artmasına ve bunun sonucu olarak da tarım alanlarının otlaklar aleyhine gelişmesine neden olmuştur. Bütün bunlar, meraya dayalı hayvancılık faaliyetlerinin dolayısıyla yaylacılığın gerilmesine yol açmıştır.

Günümüzde, yaz otlakları olan yaylalara hayvancılık yapmak için geçmiş yıllara oranla daha az sayıda insan göç etmekte olup, ekonomik amaçlı yaylacılık her geçen gün daha da gerilemektedir. Bunun yanında yaylalara rekreasyon/turizm amaçlı talep artmaya başlamıştır. Karadeniz, Akdeniz ve Ege bölgelerinin yaylalarında öteden beri varolan dinlenmeye yönelik sayfiye yaylacılığı ya da yaylaların rekreasyon amaçlı kullanımı son yıllarda giderek yaygınlaşmaktadır. Kasaba ve şehirlerde yaşayanlar yaylalara yazlık evler inşa etmek suretiyle tatillerini buralarda geçirmeyi tercih etmektedirler. Dolayısıyla, sözü edilen bu üç bölgedeki yaylaların işlevi değişmekte, ekonomik amaçlı yaylacılığın yerini sayfiye yaylacılığı almaktadır.

Doğu Karadeniz Bölümü'ndeki bazı yaylalar ise dinlenmeye yönelik rekreasyonel kullanımdan da farklı olarak tümüyle turizm fonksiyonuna sahiptir. Bu yaylaların çoğu iç turizme hizmet vermektedir. Ayder Yaylası gibi ulaşım, konaklama vb. olanakları yeterli olup, çekicilikleri fazla olan yaylalar ise, iç turizmin yanı sıra dış turizme de konu olmaktadır.

Görünen o ki, bu süreç böyle devam ederse, gelecekte Türkiye'deki yaylaların tümü olmasa bile, Karedeniz, Akdeniz ve Ege bölgelerindeki ulaşımı kolay, altyapı olanakları gelişmiş, çekicilikleri fazla olan yaylalar, rekreasyon/turizm fonksiyonuna sahip yerler hâline gelecektir.

KAYNAKÇA

Akkan, E.-Doğu, A. F.-Gürgen, G.-Yiğitbaşıoğlu, H. ve Somuncu, M., (1993), "Uzungöl", **Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi,** 2: 251-262.

Alagöz, C. A., (1941), "Yayla Tabiri Hakkında Rapor", **Birinci Coğrafya Kongresi, Raporlar, Müzakereler, Kararlar**, Ankara, 150-157.

-----, (1993), "Türkiye'de Yaylacılık Araştırmaları", **Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, 2: 1-51.

Bates, D. G., (1973), **Nomads and Farmers: A Study of the Yörük of Southeastern Turkey**, Anthropological Papers, Museum of Anthropology, University of Michigan, No. 52, The University of Michigan.

Bekdemir, Ü.-Özdemir, Ü., (2002), "Doğu Karadeniz Bölümünde Gelişmekte Olan Yayla Turizmi Merkezlerine Bir Örnek: Bektaş Yaylası", **Doğu Coğrafya Dergisi,** 7: 7-35.

Cin, H.-Surlu, M. H., (2000), **Türk Hukukunda Mera Yaylak Kışlaklar ve Mera Kanunu Şerhi**, Ankara.

Doğanay, H., (1997), **Türkiye Beşerî Coğrafyası,** Millî Eğitim BakanlığıYayınları: 2982, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi, 877, Eğitim Dizisi: 10, İstanbul.

-----, (2001), **Türkiye Turizm Coğrafyası**, Çizgi Kitabevi, Konya.

Doğaner, S., (2001), **Türkiye Turizm Coğrafyası.** Çantay Kitabevi, İstanbul.

Doğu, A. F.-Somuncu, M.-Çiçek, İ.-Tunçel, H.-Gürgen, G., (1993), "Kaçkar Dağında Buzul Şekilleri, Yaylalar ve Turizm", **Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi,** 2: 157-183.

Doğu A. F.-Çiçek, İ.-Gürgen, G.-Tunçel, H.-Somuncu, M., (1994), "Göller (Hunut) Dağında Buzul Şekilleri, Yaylalar ve Turizm", **Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi,** 3: 193-218.

Emiroğlu, M., (1977), **Bolu'da Yaylalar ve Yaylacılık,** Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları No. 272, Ankara.

Göney, S., (1976), **Adana Ovaları I**, İstanbul Üniversitesi Yayın No. 2162, Coğrafya Enstitüsü Yayın No. 88, İstanbul.

Grötzbach, E., (1984), "Spatial Structure and Development Prospects of Tourism in the Black Sea Region of Turkey", **Ege Coğrafya Dergisi,** 2: 198-207.

Güner, İ., (1996), "Iğdır Ovası Çevresinde Yaylacılık", **Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu, Coğrafya Araştırmaları**, 4: 111-130.

Hütteroth, W. D., (1959), **Bergnomaden und Yaylabauern im mittleren kurdischen Taurus**, Marburg.

İzbırak, R., (1992), **Coğrafya Terimleri Sözlüğü,** Millî Eğitim Bakanlığı Öğretmen Kitapları Dizisi: 157, İstanbul.

Kara, H., (1977), "Çukurova'nın Üç Köyü'nde Tarım-Nüfus İlişkileri ve Bölge Kır Kesimi Sorunları Konusunda Bir İnceleme", **Coğrafya Araştırmaları Dergisi**, 8: 159-192.

-----, (1990), "Çukurova'da Endüstri", **Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu, Coğrafya Araştırmaları,** 1 (2): 193-226.

Karadeniz, N.-Somuncu, M., (2003), "Approaches for Preservation of Mountainous Areas in Turkey Case Study: Kaçkar Muntains (Turkey)", **Montagnes Méditerranénnes,** 17: 89-90.

Karaküçük, S., (1995), **Rekreasyon Boş Zamanları Değerlendirme,** Ankara.

Kutlu, M., (1987), **Şavaklı Türkmenlerde Göçer Hayvancılık,** Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 84, Gelenek-Görenek ve İnançlar Dizisi: 4, Ankara.

-----, (1990), "Fırat Havzası Yaylacılığında Şavak Aşireti Göçer Hayvanılığına Tipolojik Yaklaşım", **Fırat Üniversitesi Coğrafya Sempozyumu**, Elazığ, 199-205.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2003), **Belediye Belgeli Konaklama Tesisi Envanteri 2003**, **http://www.kulturturizm.gov.tr,** 30 Eylül 2006.

Ögel, B., (1985), **Türk Kültür Tarihine Giriş I,** Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 638.

Özden, S.-Atmis, E.-Menemencioğlu, K., (2004), "Negative Effects of Recent Unplanned Expansion on Highland Ecosystems in Turkey", **Mountain Research and Development,** 24 (4): 303-306.

Özgüç, N., (1998), **Turizm Coğrafyası Özellikler - Bölgeler,** Çantay Kitabevi, İstanbul.

Özgür, M., (2000), **Türkiye Coğrafyası**, Ankara.

Seckelmann, A., (2002), "Domestic Tourism-a Chance for Regional Development in Turkey?", **Tourism Management,** 23: 85-92.

Sevgi, C., (1984), "Adana İlinin Kuzeydoğu Kesiminde Yaylacılık", **Ege Coğrafya Dergisi**, 2: 177-197.

Somuncu, M., (1989), "The Kaçkar Mountains of the Eastern Black Sea Coast", **Image of Turkey,** 26: 18-23.

-----, (1990), "The Seven Lakes and the Kapuzbaşı Waterfalls", **Image of Turkey,** 29: 18-22.

-----, (1994), "Rize Ayder Yaylasında Turizm", **Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, 3: 255-273.

-----, (1997), "Doğu Karadeniz Bölümünde Yayla ve Dağ Turizminin Bugünkü Durumu, Sorunları ve Geleceği", **Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi,** 6: 273-315.

-----, (2005), **Aladağlar: Yaylacılık ve Dağ Göçebeliği Konusunda Bir Araştırma.** Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara.

Somuncu, M.-Karadeniz, N.-Akpınar, N., (1999), "Sürdürülebilir Bölge Planlama Çerçevesinde Kırsal Kalkınma için Alan Kullanım Sistemlerinin Rize İli Örneğinde İrdelenmesi", **Ankara Üniversitesi, Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi,** 7: 175-193.

Somuncu, M.-İnci, A., (2004), **"**Balancing Protection and Utilization in Overcoming Inaccessibility: A Rural Development Model in Mountainous Area of Turkey", **Mountain Research and Development,** 24 (4): 307-311.

Somuncu, M.-Yılmaz, M., (2006), "Rize İlinde Yayla ve Dağ Turizminin Gelişimi ve Yöredeki Ekonomik, Kültürel, Ekolojik Etkileri", **1. Rize Sempozyumu,** 208-216.

Soykan, F., (1994), "Bozdağlar'da (Ege Bölgesi) Rekreatif Yaylacılık", **Türkiye Kalkınma Bankası Turizm Yıllığı**, Ankara, 293-306.

Sözer, A. N., (1972), **Kuzeydoğu Anadolu'da Yaylacılık,** Ankara.

Şahin, C.-Doğanay, H.-Özcan, N. A., (2004), **Türkiye Coğrafyası (Fizikî-Beşerî-Ekonomik-Jeopolitik),** Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara.

Tanoğlu, A., (1954), "İskân Coğrafyası Esas Fikirler, Problemler ve Metod", **Türkiyat Mecmuası**, XI: 1-32.

-----, A., (1966), **Nüfus ve Yerleşme,** İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1183, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Neşriyatı No: 45, İstanbul.

Tunçdilek, N., (1964), "Türkiye'de Yaylalar ve Yaylacılık", **İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi**, 7: (14): 15-28.

-----, (1967), **Türkiye İskân Coğrafyası (Köy-Altı İskânı),** İsanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları: 1283, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 49, İstanbul.

Tunçel, H.-Gürgen, G.-Çiçek, İ.-Doğu, A. F., (2004), "Doğu Karadeniz Dağlarında Yaylacılık", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 14 (2): 49-66.

Türk Dil Kurumu, (1988), **Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Yayınları: 549, Ankara.

Yücel, T., (1995), "Türkiye'nin Kır Yerleşmeleri ve Tipleri Üzerine Yeni Görüşler", **Türk Kültürü Araştırmaları**, XXXI (1-2): 447-469.

Zaman, M., (2001a), "Geleneksel Yayla Şenliklerinin Doğu Karadeniz Bölümü Yayla Turizminin Geliştirilmesindeki Rolü", **Doğu Coğrafya Dergisi,** 7 (6): 187-214.

-----, (2001b), "Yayla Turizm Merkezlerine Bir Örnek: Hıdırnebi Yayla Kenti", **Doğu Coğrafya Dergisi,** 7 (6): 215-236.